

ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО БУКОВИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

А Розглянуті особливості розвитку музичної культури Буковини другої половини ХІХ століття. Визначено, що даний період характеризується формуванням українського національного мистецтва. Активізація музичного життя відбувається завдяки діяльності різних музично-літературних товариств, які сприяють згуртуванню творчих сил, проведенню низки мистецьких заходів, заснуванню хорів. Відмічається провідне значення С. Воробкевича на становлення хорового мистецтва Буковини, що пов'язане з його композиторською, викладацькою та диригентською діяльністю. Жанрове різноманіття хорових творів Воробкевича, його робота з різноманітними хорами як аматорськими, так і професійними, створили підґрунтя, на якому базується сучасна хорова культура.

Ключові слова: хор; С. Воробкевич; фольклор; Буковина; пісні; хорові твори; диригент

Постановка проблеми. Хорове мистецтво займає значне місце в культурі України. Саме вокальне хорове музикування було і залишається провідним напрямком вітчизняної мистецької практики. Внаслідок того, що досить тривалий час українські землі знаходились під контролем різних держав, існують відмінності у розвитку культури різних регіонів. Актуальним завданням є дослідження хорового мистецтва Буковини – регіону, культура якого справила неабиякий вплив на становлення мистецької практики сьогодення. Особливої уваги заслуговує розгляд специфіки культури другої половини ХІХ століття, коли відбувається процес кристалізації національної самосвідомості.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Музична культура Буковини аналізується у низці робіт вітчизняних авторів. Так певні аспекти розвитку даного регіону представлені в праці Л. Корній і К. Демочко. Дослідження творчої спадщини С. Воробкевича та виокремлення його значення для розвитку хорової культури здійснюють П. Гушоватий, О. Коник-Козак, О. Залуцький, О. Кушніренко, І. Ярошенко. Історичні відомості, пов'язані з походженням композитора Є. Мандичевського представлені в розробці В. Акатріні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хорове мистецтво доволі часто привертає увагу дослідників, проте досить багато аспектів залишаються мало вивченими. Так проблема аналізу значення хорового мистецтва Буковини для мистецької практики сьогодення залишається такою, що потребує уточнення та систематизації.

Метою статті є аналіз особливостей розвитку хорового мистецтва Буковини другої половини ХІХ століття та виокремлення характерних ознак даного періоду. Досягнення поставленої мети передбачає висвітлення значення діяльності С. Воробкевича на формування музичної культури ХІХ століття.

Викладення основного матеріалу дослідження. У контексті сучасної музичної культури велика роль відводиться хоровому мистецтву. Чимала кількість виступів хорів як аматорських, так і професійних, є окрасою фестивалів, конкурсів, концертів, різноманітних культурно-мистецьких подій. Наявність великої кількості закладів, де готують професійних виконавців у сфері вокально-хорового виконавства становлять підґрунтя для формування кадрів

– артистів хору. Окрім цього, наявним є значний інтерес до даного виконавського складу з боку українських композиторів. Проте ці досягнення були б неможливими без попередньої культурно-мистецької практики, адже формування такого високого рівня хорового мистецтва генетично пов'язане з процесами, що відбувались у ХІХ столітті. Коріння вокально-хорової культури демонструє зв'язок із релігійно-духовними практиками та світським музикуванням, проте не можна казати про її перманентне еволюціонування. Дещо хвилеподібний розвиток української культури був зумовлений різноманітними чинниками суспільно-політичного характеру, адже в історії наявно чимало прикладів придушення будь-яких паростків формування освіти, мистецької практики на національному ґрунті.

У другій половині ХІХ століття закладаються сприятливі умови для розвитку різних сфер хорового музикування на Буковині. Причому мова йде саме про національну музичну хорову культуру. Від середини ХІХ століття починають виникати товариства, які пов'язані з розвитком мистецтва західноєвропейської орієнтації. Мається на увазі те, що перші організації, які відкриваються на Буковині, були спрямовані на поширення австрійської культури. Їхнє значення було чималим задля активізації інтересу до музичного життя даного регіону, проте не було мови про розвиток національної культури, аж поки не виникають українські угруповання, зокрема «Руська бесіда». О. Залуцький відмічає цю динаміку появи товариств на Буковині. «Тому, слідом після створення у Чернівцях австрійських музичних організацій «Gesangverein» («Співацьке товариство», 1859 р.), «Der verein zur förderung der toncunst in der Bucovina» («Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині», 1862 р., у 1869 р. у буковинському краї виникає перше українське громадянсько-культурне товариство «Руська бесіда» [4, с. 160].

Дійсно, чинником, який найбільше сприяв активізації музичного життя Буковини, стало відкриття різноманітних товариств, які були спрямовані на освітню, просвітницьку, культурно-виховну діяльність. Так відкриття «Руського літературно-драматичного товариства», яке очолив С. Воробкевич, сприяло появі інтересу до театрального мистецтва, насамперед українських авторів, облаштування вечорів, присвячених різним українським поетам. «На

Буковині широко розгорнулася концертна діяльність новоутвореним «Руським літературно-драматичним товариством» (1884 р.) під головуванням Сидора Воробкевича, яке крім постановок українських п'єс з народного життя, влаштовувало концерти-лекції про театр і музику» [4, с. 161]. Музично-літературні вечори, які проводились даним товариством, могли включати твори, написані на слова Т. Шевченка. Сам Воробкевич написав 12 хорів на слова Кобзаря, розраховані на виконання чоловічим хором.

Як і в інших регіонах України, де на базі відділень РМТ засновувались різноманітні об'єднання, в Чернівцях в 1899 р. замість «Руського літературно-драматичного товариства» відкривається «Буковинський боян» – «товариство плекання співу й музики», що займалося активним пропагуванням українського хорового та театрального мистецтва, фольклору, облаштовувало зустрічі з провідними композиторами. Існувало декілька філіалів даного товариства – у Заставні, Садгорі, Кіцмані, Вишніці. Так на запрошення «Буковинського бояну» декілька раз приїздив Микола Віталійович Лисенко, на честь якого було названо нововідкриту музичну школу. У кожній філії даного товариства були хори, які виступали на різноманітних урочистих подіях та брали участь у концертах. «Хорові колективи даного товариства активно пропагували твори М. Лисенка та зразки творчості українських композиторів М. Вербицького, А. Вахнянина, В. Матюка, Ф. Колесси, С. Воробкевича та ін.» [4, с. 161].

Існування товариств могло б не надто сильно вплинути на розвиток вокальної практики, якби не було б здійснено змін освітнього характеру. Насамперед, це час, коли на Західній Україні починають упроваджуватися заняття співу та хорової грамоти у школах. Задля реалізації цього завдання починають створюватися посібники, метою яких було методичне забезпечення освітнього процесу. Важливим аспектом було те, що частина з цих посібників базувалась на українському музичному матеріалі. Л. Корній відмічає, що автором одного з таких збірників виступає Сидір Воробкевич. Цей громадський діяч, композитор, письменник зробив великий внесок у розвиток хорового мистецтва Буковини. Його збірник, розрахований для використання в школах дітьми, містив чимало фольклорних джерел. «До них належить «Збірник пісень для шкіл народних...» С. Воробкевича, опублікований трьома випусками в 1870–1872 рр. До цієї збірки ввійшли дитячі пісні, староғалицькі солоспіви, а також чимало пісень самого С. Воробкевича» [5, с. 147]. Діяльність С. Воробкевича як музичного діяча демонструє високий рівень професійної майстерності, здобутої композитором як шляхом самоосвіти, так і завдяки проходженню курсів гармонії та композиції у Відні у Ф. Кренна. І. Ярошенко відмічає, що навчання у Відні сприяло усвідомленню Воробкевичем недостатньо високого рівня хорового виконавства на території України, причому якщо традиція духовного музикування фактично не переривалася, то світське було у гіршому стані. «Воробкевич починає з «азів», тобто з подолання низького рівня співацької культури у буковинських школах» [7, с. 20].

Діяльність Воробкевича як композитора безпосередньо сприяла формуванню хорового мистецтва, адже в його

творчому доробку було чимало хорів, розрахованих для різних виконавських складів. «Однією з найважливіших подій у житті Воробкевича була його поїздка до Києва 1874 р., де був учасником історико-археологічного з'їзду, організованого південно-західним відділом Російського географічного товариства. Сидір був дуже захоплений красою міста. Під впливом цієї поїздки появилася низка творів, зокрема три чоловічі хори: «На красній Україні, на березі Дніпра», «Цар-ріка, наш Дніпро», «Я родився над Дніпром» [2, с. 35]. Творча обдарованість Воробкевича і як композитора, і як поета, вплинула на те, що з його 400 хорів, більше половини було написано на його власну поезію, підписану його псевдонімом – Данило Млака.

У 1996 р. за редакцією А. Кушніренка вийшла збірка хорових творів Воробкевича, яка містила найбільше з його творів – 55. Видана збірка («С. Воробкевич. Хорові твори»), продемонструвала надзвичайну різнобічність творчого обдарування композитора. Вона містила сім тематичних розділів, на які можна було розподілити мистецтво Воробкевича – це твори на слова Шевченка, патріотичні та козацькі пісні, ліричні та лірико-побутові пісні (пісні любовні, прощальні, про розлуку), комічні і жартівливі пісні (включаючи застольні хори), хори мішані та однорідні, духовна музика, многа літа. «На особливу увагу у творчості С. Воробкевича заслуговує величезний пласт духовної музики. Цей розділ його спадщини найвідоміший. В архівах зберігається понад 200 композицій – це безліч псалмів, молитви, херувимські («Святий Боже», «Херувимська», «Отче наш», «Хваліте Господа», «Христос воскрес» тощо), окремі божественні піснеспіви на старослов'янські, румунські, молдавські, німецькі тексти. Із 40 Літургій було надруковано лише вісім» [6, с. 189].

Надзвичайно важливу роль для розвитку хорового мистецтва мало те, що Воробкевич був не лише педагогом, композитором і громадським діячем. Його діяльність включала також керівництво хорами. Причому він працював як з аматорськими хорами, так і з професійно спрямованими. Серед колективів, якими диригував Воробкевич, дослідниця І. Ярошенко згадує дитячі, гімназійні, студентські та робітничої молоді. Його значення як диригента полягає у вихованні вокальних кадрів, активізації інтересу до української музики, формуванні традиції керівництва хором. «Постійно С. Воробкевич працював з хоровими колективами – спершу із сільськими хорами, потім, у Чернівцях – з дитячим, гімназійним і студентським хорами, а також з хором «Руської бесіди». Як довголітній диригент-практик він відіграв надзвичайно важливу роль у розвитку хорової культури Буковини. Саме С. Воробкевич сприяв організації хорових гуртків у багатьох містах і селах Буковини, в яких замість одноголосного широко запроваджували багатоголосний спів» [6, с. 186].

У Воробкевича навчалися такі композитори та музикознавці: П. Бажанський, Є. Мандичевський, Ч. Порумбеску. Усі вони зробили неабиякий внесок у розвиток хорового мистецтва Буковини, причому мається на увазі як їх композиторська діяльність, так і диригентсько-хормейстерська. Один із учнів і послідовників С. Воробкевича – Євсебій Мандичевський став надзвичайно успішним музичним діячем.

Він народився у с. Багринівка, як зазначається у дослідженні В. Акатріні, а не в селі Молодія (як вказувалось в інших джерелах), де потім працював священником його батько. Хоча родина Мандичевських вважала себе румунами, Євсебій володів німецькою, румунською та українською мовою. В. Акатріні відзначає: «За останні вісім років нашого дослідження родини Мандичевських ми переконалися, що дана родина завжди себе вважала румунською і тісно була пов'язана з усіма можливими румунськими культурними товариствами: Armoniea, Junimea, Academia Ortodoxă, Compozitori Români din Europa та ін» [1, с. 704].

Мандичевський більшу частину життя прожив у Відні, проте дитинство і юнацькі роки проходять у Чернівцях, де він навчається у Воробкевича. У 16 років пише кантату «Сила гармонії» для хору, солістів і оркестру, якою він диригує в 18 років. «В 1875 р. випускника Чернівецької гімназії приймають до Віденського університету, де він слухає курс історії музики та музикознавства у відомого професора Едуарда Гансліка, вивчає мови, літературу, приватно опановує композицію у теоретиків та істориків музичної науки Роберта Фукса і Густава Ноттебоома» [3, с. 44]. У молодому віці Мандичевський – у 22 роки він стає хормейстером Віденської вокальної академії. Через 11 років він є професором консерваторії при «Товаристві друзів музики». У його творчому доробку було 11 хорів на тексти українських поетів, які входили до репертуарів аматорських хорів. «Є. Мандичевський – автор 11-ти українських хорів, канону на 3 голоси «І день, і ніч іде...» на слова Т. Шевченка, музики на тексти Ю. Федьковича «Кобзарська зірниця», «Марот», «Зозулька», «Наш рідний край», «Місяцю князю», «Однако», «Вітер на гаї нагинає» тощо, які виконувались аматорськими хорами Буковини» [7, с. 23].

Чіпріян Порумбеску – один із учнів Воробкевича – хоча й вважається провідним румунським композитором та одним із фундаторів національної музики, але ранній період його життя та творчості нерозривно пов'язаний із українським культурним простором. Вивчення теорії музики він здійснював під керівництвом Кароля Мікулі, а з С. Воробкевичем вивчав не лише хорове диригування, але й гармонію. У період з 1875 по 1877 роки Порумбеску був диригентом хорового товариства «Арбороаса» та керівником робітни-

чих хорів на Буковині. Після ув'язнення за його політичну діяльність він продовжив навчання у Відні у Антона Брукнера та Франца Кренна (у якого навчався і Воробкевич), після чого займався викладанням у музичній школі. У його творчому доробку оперета, вокальні та інструментальні твори, причому одна з пісень («Pe-al nostru steag e scris Unire») стала гімном Албанії та залишається ним і на сьогоднішній час.

Висновки з даного дослідження і перспективи. У другій половині XIX століття в українському культурному просторі відбувається формування національного мистецтва. На Буковині здійснюється активізація культурного життя, пов'язаного з відкриттям літературно-музичних товариств. Найвною є зацікавленість фольклором, яка проявляється у включенні народних пісень до методичних розробок, спрямованих на музичне виховання дітей та юнацтва. При музичних товариствах виникає низка хорів, до репертуару яких входять твори вітчизняних композиторів. Серед провідних діячів цього часу виділяється постать С. Воробкевича, який зробив величезний вклад у розвиток хорового мистецтва. Він був автором значної кількості хорових творів, провідним диригентом, педагогом і громадським діячем, діяльність якого створила підґрунтя для становлення національного українського мистецтва.

Список використаних джерел

1. Акатріні В. М. Відновлення фактів про походження Євсевія Мандичевського. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 703–706.
2. Гушоватий П., Коник-Козак О. Вокально-хорова творчість західноукраїнських композиторів-священників кінця XIX – початку XX ст. *Хорове мистецтво України та його подвижники*: матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. / ред.-упор. П. Гушоватий, Гнатів. З. Дрогобич: Ред.-вид. відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. 2012. С. 33–40.
3. Демочко К. Музична Буковина. Київ: Музична Україна, 1990. 136 с.
4. Залуцький О. Творчо-мистецька діяльність Сидора Воробкевича у контексті національно-культурного життя Буковини другої половини XIX століття. *Краєзнавство*. 2013. №3. С. 158–164.
5. Корній Л. Історія української музики. Ч. 3. (XIX ст.). Київ – Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 2001. 480 с.
6. Кушніренко О. Андрій Кушніренко – дослідник музичної спадщини Сидора Воробкевича. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. 2014. Вип. 14. С. 186–193.
7. Ярошенко І. В. Роль буковинських митців XIX – першої половини XX століття в розвитку українського професійного хорового виконавства. *Мистецтво-знавчі записки*: зб. наук. праць. Вип. 10. Київ: Міленіум, 2006. С. 19–27.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 11.04.2018

Гнатюк Л. В. Хоровое искусство Буковины второй половины XIX века.

Рассмотрены особенности развития музыкальной культуры Буковины второй половины XIX века. Определено, что данный период характеризуется формированием украинского национального искусства. Активизация музыкальной жизни происходит благодаря деятельности различных музыкально-литературных обществ, которые способствуют сплочению творческих сил, проведению ряда художественных мероприятий, учреждению хоров. Отмечается ведущее влияние С. Воробкевича на становление хорового искусства Буковины, что связано с его композиторской, преподавательской и дирижерской деятельностью. Жанровое многообразие хоровых произведений Воробкевича, его работа с различными хорами как любительскими, так и более профессиональными, стали основой, на которой базируется современная хоровая культура.

Ключевые слова: хор; С. Воробкевич; фольклор; Буковина; песни; хоровые произведения; дирижер

Hnatiuk L. V. Bukovyna's Choral Art of the Second Half of the XIX Century.

This paper is about features of the development of musical culture of Bukovyna in the second half of the XIX-th century. It is determined that this period is characterized by the formation of Ukrainian national art. Musical life activates due to the various musical and literary societies, those were the driving force for creativity: hold a number of artistic activities and establish choirs. Author notes significance of S. Vorobkevych for the development of Bukovyna's choral art, his activities as composer, teacher and conductor. Genre variety of Vorobkevych's choral works, his work with various choruses, both amateur and professional, created the basis on which the modern choral culture is based.

Key words: choir; S. Vorobkevych; folklore; Bukovyna; songs; choral works; conductor